

BİZNESDƏ TƏHLÜKƏSİZLİK XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİ

Gülnara Quliyeva,

*Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin Aqrobiznes
və menecment kafedrasının baş müəllimi
e-mail: gulnaraquliyeva8@gmail.com*

DOI: 10.30546/2706-7858.2024.109

UOT: 334. 012

Xülasə. *Biznes fəaliyyətində biznesin təşkili və idarə edilməsi kimi vacib məsələlərdən biri də biznesin təhlükəsizliyinin təmin olunmasıdır. Hər hansı bir biznes sahəsində təhlükəsizliyin təmin olunması sistemi bu sahənin fəaliyyət dairəsindən və onun maliyyə, yaxud istehsal sahəsinə müvafiq formada təşkil olunmasından asılıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, istənilən biznes fəaliyyətinin təhlükəsizlik sistemini başqa bir firma və müəssisədə olduğu kimi tətbiq etmək kökündən yanlışdır.*

Açar sözlər: *biznes fəaliyyəti, biznesin təşkili, təhlükəsizlik sistemi, mühafizə, təhlükəsizlik xidməti, informasiya, məlumat bazası.*

Key words: *entrepreneurial activity, business organization, security system, protection, security service, information, database.*

Ключевые слова: *предпринимательская деятельность, бизнес-организация, система безопасности, защита, служба безопасности, информация, база данных.*

Biznesin təhlükəsizliyinin təmin olunması olduqca mürəkkəb və çətin bir proses olmaqla bərabər, həm də yarana biləcək təhlükələrin müxtəlif, qeyri-müəyyən, bəzən də qarşısı alınması mümkün olmayan prosesdir. Ona görə də biznesin təhlükəsizliyinin təşkili zamanı ən vacib şərt təhlükələrin mənbəyinin və səbəblərinin müəyyənləşdirilməsidir. Təhlükələrin mənbəyi və yaranma səbəbləri müəyyən edildikdən sonra belə təhlükələrin qarşısının alınması istiqamətində bəzi tədbirlərin görülməsi və ya bu təhlükələrdən qismən yayınmaq da mümkündür. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, biznesin təhlükəsizliyinin tamamilə təmin olunması mümkün deyil. Çünki təbiətdə və cəmiyyətdə elə hadisələr və təhlükələr mövcuddur ki, onların qarşısının

alınması, nəinki biznesmenin, hətta dövlətin, yaxud bəşəriyyətin iqtidarında deyil. Belə təhlükələrə son vaxtlar daha tez-tez baş verən zəlzələləri, sunamiləri, daşqınları və s. kimi təbii hadisələri nümunə göstərmək olar.

Biznesin idarə edilməsində elə təhlükələr, elə hadisələr vardır ki, onları proqnozlaşdırmaq, qarşısını almaq, bu təhlükələrdən yayınmaq mümkündür. Biznesin təhlükəsizliyinə firmanın, işçilərin, informasiyanın təhlükəsizliyi aiddir. Əgər biznes sahəsi çox kiçikdirsə, burada yalnız əmlakın mühafizəsi və ya ofisin mühafizəsinə ehtiyac ola bilər və xüsusi mühafizə şöbəsi yaradılması məqsəduyğun deyildir. Lakin biznes sahəsi böyük və əhatəlidirsə, onda təbii olaraq burada mühafizə xidməti xüsusi struktur şəklində təşkil olunmaqla bərabər, müasir texnika və ava-

danlıqlarla da təchiz olunmalıdır. Bu zaman təhlükəsizlik xidməti öz üzərinə bir sıra funksiyaları götürür ki, bu funksiyalar da əsasən aşağıdakı istiqamətlərdə təhlükəsizliyin təmin olunmasından ibarətdir:

1. Biznesin iqtisadi, maliyyə, rəqabət və s. baxımdan təhlükəsizliyinin təmin olunmasında iqtisadiyyatın, biznesin, rəqabətin, eləcə də maliyyənin idarə olunması üzrə mütəxəssislərə ehtiyac vardır.

2. Əmlakın, daxili intizamın, kənar təxribatların qarşısının alınması, iş zamanı təhlükəsizlik məsələlərinin təşkili və bu sahəyə nəzarət xüsusi hazırlığı olan mütəxəssislərə tapşırılmalıdır.

3. Firma rəhbərliyinin, kadr potensialının, aparıcı kadrların mühafizəsi və görüşlərin təşkili zamanı təxribatların, həmçinin rəhbərliyin danışıqlarının dinlənilməsinin qarşısının alınması və s. kimi məsələlərin həlli üçün xüsusi xidmət təlimi keçmiş mütəxəssislərin cəlb olunması vacibdir [1].

Göründüyü kimi, təhlükəsizlik xidmətinin funksiyaları çoxsaylıdır. **Təhlükəsizlik xidmətinin funksiyalarını** əsasən aşağıdakılara bölmək olar:

– müəssisənin bina və otaqlarına buraxılış sistemini təşkil edir, obyekt daxilində nizam-intizam yaradır, mühafizəni təşkil edir, müəssisəyə daxil olan kənar şəxslərin rejimə tabeçiliyini təmin edir;

– kommersiya sirrinin qorunması ilə bağlı hüquqi və təşkilati məsələləri həll edir;

– müəssisənin nizamnamə, kommersiya sirri, daxili nizam-intizam qaydaları, əmək müqavilələri və s. kimi sənədlərin tərtib olunmasında yaxından iştirak edir;

– digər bölmələrlə birlikdə kommersiya sirri, maliyyə və s. kimi qorunması tələb olunan sənədlərin işlənilməsini və təhlükəsizlik tədbirlərinin hazırlanmasını, həmçinin yerinə yetirilməsi şərtlərini müzakirə və təsdiq edir;

– məxfi informasiyaların sızması mümkün olan kanalları aşkarlayır, təhlükəsizlik rejiminin pozulması hallarının təhlilini aparır, bədxahniyyətli hərəkətlər haqqında məlumatlar toplayır və onların qarşısını alır;

– məlumatların yayılması, sənədlərin itirilməsi, eləcə də firmanın təhlükəsizliyinin bu və ya digər formada pozulması faktları üzrə təhqiqatlar aparır və s.

Təhlükəsizlik xidməti biznes və istehsal proseslərində iştirak etmir. Onun vəzifəsi biznesdə baş verə biləcək təhlükələri qabaqcadan görmək, proqnozlaşdırmaq və təhlükələrin baş verməsinin qarşısını almaq, əgər təhlükə baş verərsə, təhlükədən minimum itki ilə çıxmağı təmin etməkdir [2].

Təhlükəsizlik xidməti müəssisənin digər qurumları kimi idarəetmə strukturuna daxil olur, bu strukturlara və onlarla birlikdə təhlükəsizliyin təmin olunmasına nəzarət etməklə birbaşa rəhbərin özünə tabe olur. Təhlükəsizlik xidmətinin funksional idarəetmə strukturu müxtəlif firmalar üçün müxtəlif formada ola bilər. Bu strukturun təşkili, adətən, iki əsas amildən asılı olur:

– *firma və ya müəssisənin iri, orta, yaxud kiçik qrupa aid olmasından;*

– *firma və ya müəssisənin fəaliyyət istiqamətindən (kommersiya, istehsal, maliyyə və ya konsultativ).*

Təhlükəsizlik təşkilatı baxımdan aşağıdakı struktur vahidlərini özündə birləşdirə bilər:

– *rejim və mühafizə sektoru;*

– *məxfi sənədlər və “kommersiya sirri” olan sənədlərin işlənilməsi sektoru;*

– *mühəndis-texniki qurğuların idarə olunması sektoru;*

– *kəşfiyyat, əks-kəşfiyyat və informasiya analitik fəaliyyət sektoru.*

Firmanın əmlakının, kommersiya sirrinin, onun əməkdaşlarının maliyyə fəaliyyətinin, məxfi informasiyaların, apardığı danışıqların və bütün fəaliyyətinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün xüsusi təhlükəsizlik strukturu yaradılmalıdır [3].

Müasir dövrümüzdə biznesin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislər – informasiyaların təhlil edilməsi metodları, kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat fəaliyyətinin xüsusiyyətləri, operativ sorğu prosesləri və qaydaları, insan psixologiyasının əsasları, bank fəaliyyəti, mühasibat uçotu, menecment və marketinqin əsasları, mülki və cinayət hüququ və s. bu kimi sahələrdə biliklərə malik olmalıdırlar.

Biznesin təhlükəsizliyinin təmin olunması sahəsində çalışan hər bir bacarıqlı mütəxəssis fəaliyyəti zamanı aşağıdakıları yerinə yetirməyə borcludur:

– *firmanın və onun rəhbərliyinin təhlükəsiz-*

liyini təmin etmək üçün tədbirlər planlarını hazırlamalı;

– bütün məxfi informasiyaların qorunmasını təmin edən tədbirlərin işlənilib hazırlanmasını təşkil etməli;

– gizli kamera və diktofonların quraşdırılıb istifadə olunmasını təmin etməli;

– qarşı tərəfin gizli kamera və ya dinləmə cihazlarının müəssisədə və ya danışıqlar aparılan yerlərdə quraşdırılmasının qarşısını almalı;

– maliyyə məsələlərindən məlumatlı olmalı və bu sahədə hesabatların aparılması qaydalarını bilməli;

– daxili oğurluq, təxribat, sabotaj və s. məsələlərin qarşısının alınması istiqamətində fəaliyyət göstərməyi bacarmalı;

– firmada işçilərin etibarlılığının yoxlanılmasını təşkil etməli;

– əməkdaşların rəqiblərlə əlaqə yaratmasının qarşısının alınmasını təmin etməli;

– cinayətlərin və bu kimi hadisələrin təhqiqatına kömək etməyi bacarmalı;

– sərbəst olaraq rəqiblərin maliyyə, potensial imkanlarının təhlilini aparmağı və s. məsələləri bacarmalı;

– fikirlərini aydın və qısa şəkildə ifadə etməyi bacarmalıdır.

Korporativ təhlükəsizlik və ya biznesin təhlükəsizliyi problemi nə işlə məşğul olmasından və harada yerləşməsindən nə qədər insanın orada işləməsindən asılı olmayaraq istənilən təşkilat qarşısında dayanır. O müxtəlif yollarla həll olunur: bəzi yerlərdə şirkətin mülkiyyətçi və ya baş direktoru, haradasa xüsusi təlim keçmiş insanlar və ya təhlükəsizlik xidməti onu həll edir, bəzi şirkətlər isə təhlükəsizlik üzrə outsorsinq xidmətindən yararlanırlar. Təhlükəsizlik problemlərinin həllinin şirkətin hansı istiqamətdə fəaliyyət göstərməsindən asılı olaraq maliyyə, xidmət və ya istehsal sahəsi xüsusiyyətləri var [4].

Şirkətin müdafiəsinin səmərəli sisteminin qurulmasına bir qayda olaraq, əməkdaşların da bu məsələ üzrə aşağı bilik səviyyəsinin olması, şirkətin təhlükəsizlik sisteminin səmərəli qurulmasında peşəkar kadrların azlığı, eləcə də kommersiya müəssisəsinin təhlükəsizliyi üzrə mütəxəssislər hazırlayan lazımi ədəbiyyatların və təhsil müəssisələrinin olmaması mane olur. Təcrübədən məlumdur ki, şirkət problemlər yarandıqdan,

maliyyə itkiləri baş verdikdən sonra öz təhlükəsizliyi barədə düşünməyə başlayır.

Təhlükəsizliyin təmin edilməsi obyektlərinə biznes prosesləri, rəhbərlik və işçilər, aktivlər, maliyyə vəsaitləri, maddi dəyərlər, texnologiya, informasiya resursları, şirkətin reputasiyası və digər obyektlər aiddir. Təhlükəsizliyin təmin edilməsi subyektlərinin mümkün variantları aşağıdakılardan ibarətdir:

– təhlükəsizliyin təmin olunması ilə şirkətin rəhbərliyi məşğul olur;

– təhlükəsizliyin təmin olunması ilə digər vəzifə səlahiyyətləri olan (əvəzçilik üzrə iş) əməkdaş məşğul olur;

– təhlükəsizliyin təmin olunması ilə bu işin onun əsas vəzifəsi (ayrıca vəzifə) olan əməkdaş məşğul olur;

– təhlükəsizliyin təmin olunması Təhlükəsizlik Şurası (məşvərət orqanı) və bu işin onun əsas vəzifəsi olan əməkdaş məşğul olur;

– təhlükəsizliyin təmin olunması ilə xarici təşkilat (təhlükəsizlik məsələləri üzrə abonent xidməti) məşğul olur;

– təhlükəsizliyin təmin olunması ilə Təhlükəsizlik Xidməti məşğul olur.

Təhlükəsizlik xidməti işinin təşkili firma və ya müəssisənin kompleks təhlükəsizliyini təmin etmək üçün lazımdır. Belə yanaşma kadr təhlükəsizlik problemlərinin həllini özündə ehtiva edir. Şirkətdə təhlükəsizlik xidmətinin təşkili biznesin fundamentini (əsasını) təşkil edir.

Təhlükəsizlik xidmətinin məhsuldar işi müxtəlif problemlərin ilkin tədqiqatını tələb edir ki, burada da təhlükəsizlik xidmətinin təşkilati strukturunun planlaşdırılması və onun təmin edilməsinin mənbələrinin axtarılması əsas rol oynayır.

Aydındır ki, hər bir qurum müəyyən məsələlərin həlli üçün yaradılır. Təhlükəsizlik xidmətinin funksiyaları Azərbaycan Respublikasının “Qeyri-dövlət (özəl) mühafizə fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda öz əksini tapan müddəalar üzrə həyata keçirilir. Təhlükəsizlik xidmətinin əsas vəzifələrinin siyahısına aşağıdakılar aiddir:

– istehsal-ticarət fəaliyyətinin təhlükəsizliyini təmin etmək və məxfi informasiya məlumatlarını qorumaq;

– kommersiya sirrinin mühafizəsi üzrə işi bu

istiqamətlərdə (hüquqi, təşkilati, mühəndis-texniki, fiziki, aparat, proqram və riyaziyyat) təşkil etmək;

– müəssisənin kommersiya sirrini təşkil edən informasiyanın qanunsuz daxil olmasının qarşısını almaq;

– həm adi iş günündə, həm də fəvqəladə hallarda (məsələn, yanğın və s.) məxfi məlumatların sızmasında potensial kanalları aşkara çıxartmaq və lokallaşdırmaq;

– fəaliyyətinin müxtəlif növlərinin, o cümlədən işgüzar görüşlərin, danışıqların, müşavirələrin, iclasların keçirilməsi üçün təhlükəsiz şərait yaratmaq;

– bütün binanın və şirkətin otaqlarının mühafizəsini təmin etmək;

– firmanın rəhbər heyətinin, həmçinin təşkilatın bütün heyətinin şəxsi təhlükəsizliyi üçün şərait yaratmaq;

– qanun pozucularının qanunsuz hərəkətlərini və rəqibləri təhlil etmək, onların qarşısının alınması istiqamətində tədbirlər görmək [5].

Təhlükəsizlik xidmətinin rolu, həm də müəssisənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasında bölmələrin iştirakının koordinasiyasından, sistemləşdirilməsindən ibarətdir. Mütəxəssislər iqtisadi təhlükəsizliyi tədbirlər məcmusu kimi, hər hansı proses, sistem, hər hansı təsir, sabitliyin zəmini və iqtisadi durum kimi anlayırlar. Bu, müvafiq olaraq ölkənin və onun regionlarının iqtisadi təhlükəsizliyinin təminatı sahəsində praktik fəaliyyəti çətinləşdirir. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, iqtisadi təhlükəsizliyin və onun təminatı mexanizminin əsas məqsədi milli iqtisadi sistemin, eləcə də onun yaranan xarici və daxili təhlükələrə qarşıdurmasının möhkəmləndirilməsi təzahüründə dəyişilməz olaraq qalır. Beləliklə, iqtisadi təhlükəsizliyin təminatının istənilən mexanizmi sabitlik və indikatorların hazırlanmış sistemi əsasında, həmçinin əlavə qazancların və üstünlüklərin əldə edilməsinə iqtisadiyyatın, iqtisadi artımın və inkişafın sabitliyi vəziyyətinin nailiyyətinə regionun (ayrı təsərrüfat subyektlərinin rəhbərlikləri) cəhdini təşkil edir.

İqtisadi təhlükəsizliyin təminatı mexanizminin reallaşdırılması, öz növbəsində bir sıra şərtlərin vacibliyini və zəruriliyini tələb edir, o cümlədən də xarici siyasi vəziyyət, bazar şəraiti,

ölkədə sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyət, sahibkar fəallığı, cəmiyyətin, dövlətin və regionun hakiyyətinə etibarlılıq dərəcələri və s. zəruri amillərə daxildir.

Hazırda beynəlxalq miqyasda, eləcə də ölkədə hər texnoloji sistemin öz həyat dövriyyəsinin müəyyən bir mərhələsində özünəməxsus təbəqələşməsi vardır. Mövcud vəziyyət müəyyən neqativ amillərə şərtlənmişdir:

– yüksək risklərin mövcudluğu;

– səmərəsiz innovasiya prosesi ilə idarəçilik;

– istehsal və innovasiyaların, həmçinin yeni texnologiyaların tətbiqinin aşağı göstəriciləri;

– ölkədə riskli biznesin kifayət qədər inkişaf etməməsi;

– qanunverici və normativ-hüquqi sferada qeyri-müəyyənlik;

– ölkə sahibkarlığının innovasiya fəallığının aşağı olması, innovasiya prosesinin maliyyələşdirilməsinin qeyri-dəqiq diversifikasiyası.

Nəticə. Təhlükəsizlik xidməti vəzifələrinin standart qrupunu təhlil edərək belə qənaətə gəlmək olar ki, bir neçə əsas struktur bölmələri – rejim və mühafizə qrupu, informasiyanın mühafizə olunması şöbəsi, xarici fəaliyyətinin təhlükəsizliyinə cavabdeh mühəndis-texniki şöbə və qrup təşkil etmək lazımdır. Xidmətdə işçilərin sayına təsir edən amillərə firmanın maliyyə imkanlarının səviyyəsi, qorunması vacib olan sirlər, rəqabət səviyyəsi, istehsalın həcmi və s. aiddir. Əməkdaşlar çox olduqda təhlükəsizlik xidmətinin işi də artır. Gözlənilən yekun işləri görmək üçün yalnız xidmətin optimal strukturunu yaratmamalıyıq, həm də daxili normativ aktların hesabına fəaliyyəti əlaqələndirmək lazımdır.

Şirkətin təhlükəsizlik xidmətinin əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

– müəssisənin binalarında və otaqlarında buraxılış rejiminin təmin edilməsi və təşkili, mühafizə xidmətinin işi, yalnız personalın deyil, həm də biznes tərəfdaşlarının və ziyarətçilərinin rejim qaydalarına riayət olunması üzərində nəzarət;

– kommersiya sirrinin qorunmasına yönəlmiş işlərin idarə olunması, hüquqi və təşkilati münasibətlərinin tənzimlənməsi;

– məxfi informasiyanın qorunması və təhlükəsizliyin təmin edilməsi normativləri təsbit olunmuş birinci dərəcəli sənədlərin yaradılmasında iştirak etmək;

– təhlükəsizlik xidmətinin digər şöbələri ilə məxfi məlumatların saxlanıldığı sənədlərlə işin təmin edilməsi üzrə tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi;

– fəaliyyətinin hərtərəfli təhlili (istehsal, maliyyə və s.) və öyrənilməsi, məxfi məlumatların sızması və aşkar edilməsi üçün potensial kanallarının bağlanması, təhlükəsizlik rejiminin pozulmasının araşdırılması və qeydiyyatı, rəqiblərin və digər firmaların hüquqa zidd hərəkətləri barədə şirkətin fəaliyyəti haqqında məlumatların təhlili;

– kommersiya sirrinin yayılması, sənədlərin itirilməsi və s. faktları üzrə xidməti təhqiqatın təşkili və keçirilməsi;

– məxfi məlumatların mühafizəsi üzrə normativ aktların tələblərinin yerinə yetirilməsinin lazımı səviyyədə təmin olunması;

– kommersiya sirrinin qorunması ilə bağlı şirkətin personalı və təhlükəsizlik xidməti ilə hər istiqamət üzrə mütəmadi tədris prosesinin təşkili və keçirilməsi;

– məxfi sənədlərin saxlanılması qadağan olmayan yerlərdə (məsələn, seyfər, dəmir şkaflar və s.) uçuşun aparılması;

– məxfi məlumatların sızması mümkün olan binaların və avadanlığın gizli fəaliyyəti üçün nəzərdə tutulan qeydiyyat;

– rayonda kriminogen vəziyyətin araşdırılması üçün təşkilatların yaxınlığında hüquq-mühafizə orqanlarının təhlükəsizlik xidmətləri ilə əlaqəsi;

– müəssisənin təhlükəsizliyinə xarici və daxili təhdidlərin aşkar edilməsi, onların yerinə yetirilməsində müəyyən dərəcədə risk və təhdidlərin analizinin aparılması.

Müəssisənin digər xidmətlərindən fərqli olaraq təhlükəsizlik xidməti, ilk növbədə, təşkilatikoordinasiya edəndir və kompleksliyi problemlərin həllinə daha geniş yanaşmağı, tətbiq olunan metodların spesifikliyi, problemin həllinə müəssisənin digər xidmətlərin resurslarının cəlb olunması ilə xarakterizə olunmalıdır. Yalnız bu halda üzvi əlavəyə və müəssisənin fəaliyyət göstərməsində etibarlılığının artırılmasına nail olunur [6].

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Balayeva E.O. İqtisadi təhlükəsizliyin konseptual məsələləri. Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi əsərləri. Naxçıvan, 2007.

2. Abbasov A. Biznesin əsasları. Bakı, Azərbaycan, 2005, 656 s.

3. Əlirzayev Ə.Q., Əlirzayev E.Ə. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf problemləri, konseptual yanaşma, maliyyə-büdcə və sahələrarası proqnozlaşma mexanizmləri. Bakı, İqtisad Universiteti, 2012, 584 s.

4. Eyyubov K. Biznesin təhlükəsizliyi. Bakı, Bakı Biznes Universiteti, 2017, 223 s.

5. Cəbiyev R.M. Azərbaycanda bazar infrastrukturunun formalaşması və inkişafı. Bakı, ATU, 2000, 236 s.

6. www.azerbaijan-news.az

G.Guliyeva

Organization of security service in business

Abstract

Ensuring business security is one of the same important tasks of entrepreneurial activity as organizing and managing a business. The security system in any area of business depends on the scope of the business and its organization in a form appropriate to the financial or production area. It should be noted that it is incorrect to implement a security system for any business activity exactly as in another company or enterprise, taking into account the factors of an individual approach.

Г.Кулиева

Организация службы безопасности в бизнесе

Аннотация

Обеспечение безопасности бизнеса является одним из таких же важных задач предпринимательской деятельности, как организация и управление бизнесом. Система обеспечения безопасности в любой сфере бизнеса зависит от сферы деятельности бизнеса и ее организации в форме, соответствующей финансовой или производственной сфере. Следует отметить, что неверно реализовывать систему безопасности какой-либо бизнес деятельности точь в точь, как в другой фирме и предприятии, учитывая факторы индивидуального подхода.